

ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНЕ ПОПЕРЕДЖЕННЯ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА ШЛЯХОМ ПІДПАЛУ

Загальносоціальне попередження спрямоване на розвиток економіки, підвищення рівня життя громадян та в цілому послаблення злочинності. Ці заходи не ставлять перед собою спеціальних цілей боротьби зі злочинністю та профілактики злочинів.

Ключові слова: попередження, знищення, пошкодження, майно, підпал.

Постановка проблеми. У кримінологічній науці загальносоціальне попередження розуміється як комплекс перспективних соціально-економічних та культурно-виховних заходів, спрямованих на вирішення загальнодержавних завдань, удосконалення суспільних відносин та усунення або нейтралізацію детермінант злочинності.

Метою статті є аналіз чинного законодавства, яке насамперед стосується попереджувальної діяльності органів внутрішніх справ щодо злочинів пов'язаних із умисним знищенням або пошкодженням майна шляхом підпалу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На переконання І.Н. Даньшина, кримінолога – попереджувальні заходи на даному рівні носять в основному постановочний, сигнальний характер та виявляється у формі соціального замовлення, адресованого вченим, державним органам та суспільним об'єднанням. У свою чергу, російські автори відстоюють думку про те, що основу соціальної профілактики складають різні види стимулювання, тобто непримусові методи, з допомогою яких здійснюється соціалізація та ресоціалізація індивіда. При цьому загальносоціальне попередження не розглядається низкою авторів в якості предмета кримінологічної науки, оскільки здійснення та удосконалення загальносоціальних заходів нібито неправомірно розширює предмет кримінології та виходить за його межі.

Наприклад, доволі переконливою уявляється позиція О. М. Литвинова, згідно до якої напрями попередження мають відповідати умовам ефективного функціонування соціально-правового механізму протидії злочинності. До останніх вченим віднесено: усунення наслідків економічної кризи; стабілізація політичної сфери; формування позитивної соціальної ідеології; формування загальнодержавної системи заходів з протидії злочинності і подальше вдосконалення як вказаної діяльності в цілому, так і окремих її напрямів, особливо правоохоронної діяльності.

Пізнавальними, й такими, що доповнюють попередню думку, є твердження Т. Денисової. Автор уважає, що загальна превенція досягається:

- невідворотністю покарання;
- наявністю в кримінальному законодавстві санкцій;
- судовим розглядом справи;
- публічністю вироку;
- правовою пропагандою;
- високим рівнем правової культури тощо.

Слід підкреслити, що крім зазначених чимало авторів кримінологічних праць систему попередження злочинів традиційно розглядають в економічній, політичній, ідеологічній, організаційній площині. Таким чином, спираючись на обґрунтовані думки авторитетних учених, а також, виходячи з особливостей розглянутої нами детермінації підпалів, згрупуємо усі загальносоціальні заходи в соціально-економічній, морально-психологічній та організаційно-управлінській блоках.

Отже, до заходів, що впливають на усунення соціально-економічних причин умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу, можна виділити наступні:

- послідовність і прозорість кримінально-правової політики держави;
- розвиток ринку праці шляхом оздоровлення економіки, підвищення ефективності використання її ресурсного потенціалу, покращення інвестиційної активності, підтримки підприємницької діяльності тощо;
- покращення соціального забезпечення громадян;
- відновлення соціальних зв'язків між людьми, сприяння їх укріпленню;
- забезпечення безпеки майнових інтересів людей;

- забезпечення належного освітнього рівня, правового і морального виховання громадян, зміцнення їх ініціативи у сфері недопущення злочинів і правопорушень.

Такі заходи, на наше переконання, сприяють закріпленню соціальних зв'язків між людьми, покращенню добробуту, подоланню безробіття населення, забезпечують профілактику аморального, антигромадського, паразитичного або злочинного способу життя особи. Тобто, метою проведення заходів є максимальне скорочення процесу подальшої стратифікації населення України, що зумовлює соціальну незахищеність громадян та кримінальне свавілля в суспільстві, досягнення якісно іншого стану нашого суспільства, в якому людини буде мати високий життєвий статус.

Серед заходів, що впливають на усунення *морально-психологічних причин умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу*, можна виділити:

- сприяння до адаптації населення до нових економічних умов за напрямом мінімізації стресів, емоційних зривів та інших негативних психологічних явищ;
- протидія зростанню культу насильства, жорстокості, авторитету силового вирішення будь-яких конфліктів;
- організація моніторингу за конфліктною, радикально-налаштованою частиною населення з проведенням відповідної превентивної роботи;
- протидія поширенню форм поведінки, пов'язаних із соціальною дезадаптацією та відтворенням злочинності, – алкоголізму, безнаглядності (щодо неповнолітніх);
- проведення масово роз'яснювальної роботи з питань кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна шляхом підпалу.

Зазначені заходи, на нашу думку, сприяють усуненню або обмеженню криміногенних факторів шляхом формування в членів суспільства моральної позиції, орієнтованої на базі загальнолюдських цінностей. Також вони формують у громадському середовищі думку нетерпимості до злочинів досліджуваної категорії.

Серед заходів, що впливають на усунення *організаційно-управлінських причин умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу*, можна виділити:

- налагодження взаємодії уповноважених служб і підрозділів ОВС щодо профілактики підпалів;
- забезпечення координованості дій між уповноваженими й іншими оперативними підрозділами ОВС, що здійснюють протидію тяжким та особливо тяжким злочинам, вчинення яких супроводжується підпалом (умисні вбивства, крадіжки майна, незаконні заволодіння транспортними засобами тощо);
- створення умов для своєчасного й неналежного реагування співробітників міліції на хуліганські та інші антигромадські вчинки осіб, супроводжуванні спробами пошкодження майна і погрозами підпалів;
- посилення оперативних позицій серед криміногенного елементу та осіб, які перебувають на обліках ОВС;
- організація цілеспрямованого моніторингу діяльності осіб, які звільняються з місць позбавлення волі;
- налагодження контролю за психічно хворими особами, як стоять на обліку в лікувальних закладах і страждають на піроманію, організація дієвої профілактичної роботи з ними.

Сукупність визначених заходів спрямована на удосконалення відповідної превентивної діяльності уповноважених суб'єктів (передусім, оперативних підрозділів ОВС), а також мінімізацію (унеможливлення) вірогідності припущення окремих поточних помилок.

Варто зауважити, що ефективність вище розглянутих загальносоціальних заходів попередження умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу значною мірою залежить від мінімізації умов його вчинення, серед яких гідне місце займають недоліки законодавчого регулювання попереджувальної діяльності уповноважених суб'єктів.

Провівши ґрунтовний аналіз приписів чинних нормативних актів, думок науковців й практичних працівників можемо визначити наступні напрями їх усунення. Зокрема, з урахуванням першочергової ролі попередження злочинів серед обов'язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність (п. 1 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»), законним вдається необхідність внесення змін до ст. 1 даного закону в контексті закладення превентивної функції до ключових завдань оперативних підрозділів, а також до ст. 6 закону щодо відповідного перегляду підстав цієї діяльності. На наш погляд, це дозволить виключити дискусії щодо розуміння попереджувальних повноважень працівників оперативних підрозділів ОВС як дискреційні з подальшим унеможливленням юридичної відповідальності за їх застосування.

Не менш важливим удається необхідність повернення до практики поставлення перед слідчим зобов'язання щодо виявлення причин та умов, які сприяли вчиненню злочину, та вжиття заходів щодо їх усунення. Відповідні зміни можуть бути внесені до кримінального процесуального законодавства шляхом закладення окремого п. 4 ч. 2 ст. 40 КПК України.

Ураховуючи моральну застарілість та невідповідність сучасним вимогам протидії злочинності таких нормативних актів, як Комплексна програма профілактики злочинності на 2001-2005 роки та Настанова про діяльність органів і підрозділів внутрішніх справ України з попередження злочинів (затверджена наказом МВС України від 25.06.2001 № 507), а також необхідність офіційного роз'яснення напрямів і змісту попереджувальної діяльності уповноважених суб'єктів, сподіваємося на скоріше прийняття Закону України «Про соціальну профілактику злочинів», проект якого вже тривалий час розглядається профільним комітетом Верховної Ради України.

До речі, потреба законодавчого закріплення принципів, завдань, загальних положень, суб'єктів і форм превентивної діяльності в окремому нормативно-правовому акті неодноразово підкреслювалася вченими. Предметні напрями реалізації відповідних приписів у практичній діяльності ОВС можуть бути висвітлені в спеціально розробленій програмі попередження злочинності, засади якої активно обговорюються в літературі.

Підтримуючи пропозиції досвідчених учених, вважаємо, що Програма попередження злочинності має відповідати змісту положень Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 № 1209-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року». В ній мають бути ураховані здобутки та напрацювання реалізації Комплексної програми профілактики злочинності на 2001-2005 роки, а також Настави про діяльність органів і підрозділів внутрішніх справ України з попередження злочинів, затвердженої наказом МВС України від 25.06.2001 № 507. Крім того, за текстом важливо визначити: поняття, що застосовуються в попереджувальній діяльності (такі як «попередження злочинів», «профілактика злочинності», «запобігання злочинів», «припинення злочинів»); кодифікувати норми з попередження злочинів; упорядкувати систему превентивних заходів, порядок їх здійснення; права і обов'язки суб'єктів правovidносин у даній сфері; порядок звітності з попередження злочинів; критерії оцінки превентивної діяльності ОВС тощо.

У контексті викладених міркувань та предмету дослідження вельми цікавим залишається питання щодо нормування гарантій компенсації збитку, нанесеного злочинними посяганнями громадянам з бюджету держави. Автори, що досліджували даний аспект, відмічають, що, слідуючи логіці відносин, встановлених між державою і громадянами, держава бере на себе зобов'язання забезпечити соціальний захист населення від будь-якого посягання на основні права та цінності, в тому числі з боку злочинців. З цією метою громадяни платять податки, які є одним з джерел фінансування правоохоронної системи, призначеної гарантувати, як мінімум, недоторканість особистості та майна, що їм належить. У випадку вчинення злочинного посягання держава, як структура, що не виконала свої зобов'язання, має виконати свою ресторативну функцію стосовно потерпілих громадян – відшкодувати їм грошову компенсацію спричиненої шкоди (поновлення матеріальної справедливості), зловити та покарати злочинця (поновлення соціальної справедливості).

Продовжуючи логіку викладення умовиводів, автор зауважує, що існуюча ситуація в Україні, коли свій обов'язок щодо відшкодування збитків держава делегує судовій системі, яка покладає цей обов'язок на злочинця, має лише видимість правового захисту громадян, оскільки навіть у випадку, коли злочинець затриманий та осуджений, виплата компенсації розтягується на доволі тривалий період, що по суті є необгрунтованим обмеженням прав громадян на захист з боку держави. За окремими даними, в Україні за останні 10 років нараховується більше 1 млн 300 тис. громадян, яким до сьогодні не компенсовано збитків, спричинених в результаті злочинних дій. Побічним ефектом такого становища є девальвація цінностей правової системи в очах населення та зростання правового нігілізму.

На наш погляд, пропозиції О.А. Мартиненка заслуговують на увагу. Утім, вони потребують подальшого обговорення і дискусії в колі фахівців, оскільки відповідні заходи в силу економічних причин не можуть сьогодні розглядатися в Україні так, як це зроблено на рівні розвинених європейських держав. Необхідність встановлення державної відповідальності за відшкодування збитків громадянам, які потерпіли від протиправних дій, є питанням найближчого майбутнього.

Висновки. Підсумовуючи викладені міркування, загальносоціальні заходи попередження умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу, як частина основних напрямів соціального управління, є одним з основних пріоритетів у правоохоронній політиці України. Їх перелік можна згрупувати в соціально-економічний, морально-психологічний та організаційно-управлінський блоки.

Ефективність вище розглянутих загальносоціальних заходів попередження умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу значною мірою залежить від мінімізації умов його вчинення, серед яких гідне місце займають недоліки законодавчого регулювання попереджувальної діяльності уповноважених суб'єктів.

Література

1. Денисова Т. Запобігання злочинам як одна з пріоритетних функцій кримінального покарання / Денисова Т. // Право України. – 2009. – № 7. – С. 66–72. – С. 69.
2. Зелінський А. Ф. Кримінологія : курс лекцій / Зелінський А. Ф. – Х., 1996. – С. 13.
3. Ключев М. М. Засади формування структури та змісту програми запобігання злочинності / Ключев М. М. // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 1. – С. 9–17.
4. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : монографія / Литвинов О. М. – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. – 446 с. – С. 165.
5. Мартыненко О. А. Детерминация и предупреждение преступности среди персонала органов внутренних дел Украины : монография / Мартыненко О. А. – Х. : Изд-во ХНУВС, 2005. – 496 с. – С. 364–365.
6. Миндагулов А. Х. Нужен ли закон о профилактике преступлений? / Миндагулов А. Х. // Преступность и законодательство. – М., 1997. – С. 313–315; Негодченко В. О. Діяльність органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів у сучасних умовах : дис... канд. юрид. наук / Негодченко В. О. – Х., 2003. – С. 27; Литвинов О. М. Про основні положення законопроекту «Про профілактику злочинів в Україні» / Литвинов О. М. // Південноукраїнський правничий часопис. – 2010. – № 3. – С. 12–15.
7. Нормативно-правове регулювання діяльності органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів: Науково-практичний посібник / авт. кол.: М. О. Свірін, Б. І. Бараненко, К. А. Гусева та ін. ; [за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Н. Ярмиша] ; МВС України, ДНДІ МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2008. – 200 с. – С. 169–170.
8. Про соціальну профілактику злочинів : Проект закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://static.rada.gov.ua/osmir/tables/10_98/TABL0924.html.

Ромашова М. М.

ОБЩЕСПЕЦИАЛЬНОЕ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ УМЫШЛЕННОГО УНИЧТОЖЕНИЯ ИЛИ ПОВРЕЖДЕНИЯ ИМУЩЕСТВА ПУТЕМ ПОДЖОГА

Общеспециальное предупреждение направлено на развитие экономики, повышения уровня жизни граждан и в целом на послабление преступности. Эти мероприятия не ставят перед собой специальных целей борьбы с преступностью и профилактики преступлений.

Ключевые слова: *предупреждение, уничтожение, повреждение, имущество, поджог.*

Romashova M.

GENERAL SOCIAL WARNING WILLFUL DESTRUCTION

Or damage to property by arson The obschespecial'noe warning is directed on development of economy, increases of standard of living of citizens and on the whole on poslablenie of criminality. These measures do not put before itself the special aims of fight against criminality and prophylaxis of crimes.

Key words: *warning, elimination, damage, property, arson.*

Надійшла до редколегії 23.02.2014